

JANKOVICS JÓZSEF

SZÉLJEGYZETEK BABITS MIHÁLY GYÖNGYÖSI-KÉPÉHEZ

Babits Mihály irodalomtörténeti ítélete a régi magyar irodalomról, annak folyamatairól, jelenségeiről és alakjairól általában megalapozott, kora tudományos ismereteinek megfelelő színvonalon áll. Sőt: a szaktudósok szikár adatközléseit nemegyszer igen alapos filológusi erudícióval, a rá jellemző kiemelkedően gazdag és biztos verstani tudással, s az alkotó művész gyakorlatából fakadó intuícióval ellenőrzi és haladja meg. Janus Pannonius, Temesvári Pelbárt, Sylvester János, Balassi, Zrínyi és Pázmány munkássága kedvelt hivatkozási alapja és mércéje, eredményeiket az európai kontextussal szembesítve is magasra értékeli, s büszkén ajánlja a külföldi olvasó figyelmébe.

Ellentétben Kosztolányival és Radnóttal, akik elismeréssel nyilatkoztak a „magyar Ovidius”, Gyöngyösi István verseléséről és írásművészetéről, a XVII–XVIII. századi magyar irodalom legolvasottabb szerzője nem vívta igazán ki Babits érdeklődését, s korántsem kapott tőle hasonlóan magas kalkulust. Sőt, mintha a Nyugat vezéregyénisége is beállt volna abba a vonulatba, amely Ráday Gedeonnal és Kazinczyékkal kezdődött, s a romantika korában szélesedett ki: a szokásos Zrínyi–Gyöngyösi szembeállítás a végsőkig kiélezve egyértelműen elmarasztalta a *Márssal társalkodó Murányi Vénus* szerzőjét az eposzírás zsenijével szemben. A magyar irodalmat a külföldi érdeklődő számára bemutató, nagylélegzetű összefoglalóiban Babits meg sem említi nevét, nem hivatkozik műveire, nem keresi helyét a világirodalomban – nyilvánvaló antik ösztönzései, témái, illetve fordításai ellenére sem.

A barokk költő neve, ha egyáltalán előkerül tanulmányaiban-esszéiben, legfeljebb formai, verstechnikai kérdések okán bukkan fel. Tartalmi vonatkozások – jöllehet Széchy Mária kapcsán Petőfinél és Aranynál is említhette volna azokat – nem elégségesek szerepeltetéséhez.

Félig-meddig elismeréssel említi ugyan, hogy Gyöngyösi már tisztában volt az alexandrinusok fő követelményével: „Így a félalexandrin ötödik szótaga már Gyöngyösinél a sorok óriási többségében hosszú – jóval előbb, mintsem az idegen »időmértékes« verselés a magyar nyelvben otthonos lett volna.”¹ Azonban a Dézsi Lajos Balassi-kiadását bíráló roppant alapos és körültekintő tanulmányában keményen, és véleményem szerint kellő megalapozás nélkül marasztalja el költőnk rímelését: „E ritmusbeli európaisodás mellett a rím szinte jelentéktelen sze-

1 BABITS Mihály, *Magyar ritmus = Uó., Esszék, tanulmányok, összegyűjt.*, a szöveget gond., utószó, jegyz. BELIA György, Bp., Szépirodalmi, 1978, I, 736.

repet játszik Balassa költészetében. Nincsen rá szüksége, s távol van attól, hogy sallangnak használja, mint Rimay, vagy dobverőnek, mint később Gyöngyösi.”²

Róla alkotott véleménye legsúlyosabb megállapítását, értékítéletét kétszer is hangsúlyozza arról írván, hogy „[a]z egész magyar irodalom történetén két irány vonul végig: az egyik a nemzeti vonások konzervatív megőrzésére és kifejezésére törekvő, minden nyugati hatástól dacosan elzárkózó; a másik ezt az elzárkózást megvető és gúnyoló, európai minták szerint forradalmian újító.” A nemzeti hagyományok csökönyös képviselője folyik a XVI. század Tinódi-féle lantosai között, a Balassi-féle európai jelenséggel szemben. „Ugyane szembenállás tanulmányozható a XVII. században a nagy európai műveltségű, zseniális, egyes és egyetlen Zrínyi és a csökönyösen, hagyományosan nemzeti, népszerű, az általános ízlést kifejező Gyöngyösi között.”³

Ugyanezt ismétli meg az 1913-ban írt dolgozatában néhány oldallal hátrább az egyéniségekről szólván. Szerinte a magyar írók nagy többsége a konzervatív magyarságot, a nemzeti tradíció folytonosságát kívánja képviselni, a jóval kevesebb számú, de zseniálisabb újító, európaival szemben. „Ezek, amint mindenképpen inkább egyéniségek, úgy nyilván világirodalmi szempontból is értékesebbek a nemzeti hagyománynak egyszerű, Gyöngyösi-, Dugonics-, Vas Gereben- stb.-féle le-téteményeseinél.”⁴

Szeretném azonban felhívni a figyelmet arra, hogy Babitsnak e nemzeti kánont is befolyásoló Gyöngyösi-értékelése – az említett verstechnikai kérdéseken túl – nem tükröz konkrét olvasmány-élményt, nem említ egyetlen műcímet, egyetlen konkrét vonatkozást, jóllehet a régi magyar költő teljes életművének immár kritikai igényű megjelenése Badics Ferenc ügybuzgalmának köszönhetően éppen Babits költői-irodalomtörténeti pályafutásának időszakára esik. Mindez nem lehet véletlen: Gyöngyösi neve nem szerepel azon a rövid listán, amelyen ifjúkori olvasmányainak régi magyar íróit sorolja fel.

A legújabb kutatások fényében – nem utolsósorban Tüskés Gábor és Knapp Éva kutatásainak is köszönhetően – megkérdőjelezhetők a Gyöngyösi európaiságáról mondottak, s remélhetőleg a barokk költő olyan alkotói vonásai is felfedezhetők, amelyek meglátására Babits idejében, kellő világítás híján, még nem volt elég lehetőség.

2 Balassa = *Uo.*, II, 116.

3 *Magyar irodalom* = *Uo.*, I, 382–383.

4 *Uo.*, 404.